

deli, toplumsal sistemin unsurları arasında "statüko" ve ahengin sürekliliğini sağlarken; çatışma modeli, çıkarlara öncelik verdiği için sosyal değişmeyi savunur. Gerçekten Marx'a göre toplumdaki bu çatışma ekonomik hayattaki farklılaşmadan doğmaktadır: "Hiçbir kimsenin ayrı bir faaliyet alanının olamayacağı, herkesin dilediği dala katılabileceği komünist bir toplumda, genel üretimi düzenler ve avcı, balıkçı, çoban ya da eleştirici olmak gerekmeden, istediğim gibi, sabah ava çıkmamı, öğleden sonra balık tutmamı, akşam üstü sığır bakmamı, yemekten sonra eleştirme yapmamı mümkün kılar". Lipsete göre böyle bir model, Marx'ın yalnızca ütopyik bir gelecek üstüne hayali değildir; komünist toplumun temel şartlarından birini anlatmaktadır. Çünkü, komünizm Marx'a göre: "İnsanın tabiatla, insanın insanla zıtlığının gerçek çözümüdür. Başkalıkların, bütün toplumsal kaynakların, hatta şehirle köy farkının kaldırılmasıdır. Böylece, sınıfsız toplum teorisi ancak komünist sistemde gerçekleşecektir (Lipset, 4-5).

Görülüyor ki çatışma modelinden uyuşma modeline geçebilmek için Marx'a göre komünist sistemin gerçekleşmesini beklemek gerekir. Bu olmadığı takdirde, modelin temelini teşkil eden "iktidarın korunması ve imtiyaz zoru yaratır; zor ise çatışmayı doğurur. Bu suretle toplumdaki istikrar temel menfaat çatışmaları yolu ile tehdit edilmiş olur". Bu nedenle çatışma modelinde çıkar farklılaşmasından ötürü sürekli bir değişme meydana gelir. Oysaki, Coser, Gluckman ve Simmel her iki modelin de temelinde yatan teorileri kabul etmiyorlar. Onlara göre, meselâ çatışma zorunlu olarak değişmeyi yaratmaz; yani bir yerde değişimin olabilmesi için muhakkak çatışmanın meydana gelmesi beklenemez. Bu nedenle Marx'ist modelde beliren çelişkileri gidermek için yeni bir takım görüşler ortaya atılmıştır; özellikle D. Lockwood bunlar arasındadır. Yeni Marx'istlerin önde gelen teorisyenlerinden biri olan Lockwood, çatışma modelinde: a) sosyal bütünleşme, b) sistem bütünleşme olmak üzere sosyal sistemin iki yönünü birbirinden ayırır. Buna göre, sosyal bütünleşme uyumu, dayanışmayı ve içten bağlantıyı; sistem bütünleşme ise fonksiyonel içten bağlantıyı verir. Modeller arasında köprü kurarken Lockwood hareket noktası olarak, Marx'ın ileri sürdüğü sosyal sistemin alt yapısı ile sistemin üst yapısının unsurları arasında yakın ilişkiler bulunduğu görüşüne dayanmaktadır. Marx'izmin yapısına getirilen bu yeni yorum biçimi, Yeni Marx'izm akımının belli başlı özelliğini teşkil eder.

Aynı çizgide olmak üzere, Rex ve Dahrendorf, uyum ve çatışma modeli ikiliğindeki sertlikleri yumuşatmak amacıyla uyum ve dayanışmanın, aslında, çatışma grupları ve bu grupların unsurları arasındaki ilişkilerin bir özelliği olabileceğini savunmuşlardır. Böylece, top-

lumsal sistemi tek model olarak kabul edip uyuşmayı da bunun bir görüntüsü şeklinde telâkki eden bu anlayışa bir takım sert eleştiriler yapılmıştır ki bunlardan biri, eğer modelde herhangi bir özellik uyum şeklinde ise bunu izleyen diğer özelliklerinde uyum şeklinde olması gerekir tezidir. Oysaki Rex ve Dahrendorf modelinde, çatışma, sistemin unsurları arasında uyumu da gerektirmektedir. Bu nedenle hem Rex hem de Dahrendorf'un modellerinin kendi içinde tutarlı olduklarını savunmak güçtür. İkinci bir eleştiri de Parsons tarafından yapılmıştır. Diğer eleştirilerden farklı olan Parsons'un bu iddiasına göre çatışma ve gerginlik bütün sistemlerin yapısında mevcuttur. Bu noktayı düğümlemek gerekirse şöyle diyebiliriz; "bir toplumda sınıf düzeninin varlığı zorunlu olarak sınıf çatışmasını yaratmaz". Oysaki Marx'a göre: "Şimdiye kadar ki bütün toplum tarihi, sınıf mücadelelerinin tarihinden ibarettir".

b. Çatışma modeli içinde Marxistler, modern sanayi toplumlarını, bir yanda mülkiyeti elinde bulunduran kapitalist sınıf, diğer yanda da sermaye mülkiyete sahip bulunmayan çalışan sınıf olmak üzere iki büyük sosyal sınıfa ayırırlar. Topluma damgasını vuran bu iki sınıftır. Orta sınıf ise bu iki sınıf arasında "yastıklık eden" sınıftır... Ancak zamanla, "yoksullaşma yasası" sonucu bu sınıf, büyük ölçüde işçi sınıfına katılacak; çok küçük bir kesimi ise burjuvalaşma olanağı bulabilecektir. Böylece, toplumun imajı ikili sınıf sistemine dayanacaktır. Oysaki, ileri sanayi toplumlarında orta sınıf yeni biçimler kazanırken işçi sınıfı da orta sınıfla bir takım ilişkiler kurmayı başarmıştır. Marx'tan bu yana, sanayi toplumlarında meydana gelen bu değişimleri Dahrendorf'ta bütün özellikleriyle görmemiz mümkündür. Öyleki, Dahrendorf'a göre anonim şirketlerin ortaya çıkması karşısında, mülkiyet ile firmanın yönetimi ve denetiminin ayrıldığına, bunun sonucu olarak da burjuva sınıfının giderek kendi içinde malikler ve yöneticiler olmak üzere ikiye bölündüğüne tanık olmaktadır. Aynı şekilde işçi sınıfı da kendi arasında, kalifiye işçi, yarı kalifiye işçi ve düz işçi olarak üç gruba bölünmüştür. Böylece sanayi toplumunda maaşlı olarak çalışan ve sayısı gittikçe büyüyen yeni bir grup (sınıf) gelişmiştir. Bu grup, "yeni orta sınıf" ya da "beyaz yakalı işçiler" adı altında incelenmektedir. Bu grup hem yönetici kadro ile bir benzeşim gerçekleştirebilir ve böylece bir anlamda yönetici sınıfın bir uzantısı imiş gibi görünebilir, hem de sınırlı geliri ve kendi kendini yönetme yeteneksizliği dolayısıyla işçi sınıfının sınırlamalarına konu olur. Bunun sonucu olarak da burjuva sınıfının yönetici kesimi, maliklerden ziyade işçi sınıfı ile yakınlık kurma eğilimindedir (Kongar, 156-57). Dahrendorf daha da ileri giderek, bu grubu kendi arasında; bürokratlar ve beyaz yakalı işçiler olmak üzere ikiye ayırır. Bürokrat-

nflar arası bir çatışmaya tanık olmadığımız gibi, komünist düzene geçişi sağlayan bir proleterya diktatörlüğü de söz konusu değildir. Kısacası, günümüzde işçi sınıfı elde ettiği çok yönlü haklarla giderek kapitalistleşmektedir. Hatta siyasi iktidarı da elinde bulundurabildiği gibi demokratik ölçüler içinde yönetime de katılabiliyor. Buna karşılık proleterya diktatörlüğünden söz açan Marx'izmin Sovyet kanadında, iktidar, ancak bir azınlığın proleterya adına veya onun temsilcisi olarak yürütülür. Nasıl demokrasi de devleti idare eden halk olmadığı gibi, sosyalist rejimde de proleterya değildir. İktidar, mahiyeti itibarı, az sayıda insanlar tarafından icra edilir. Bildiğiniz hiçbir toplumda çoğunluğun bizzat iktidar olduğu görülmemiştir (Aron, 31). Görülüyor ki işçi sınıfı ve ideolojisi olarak sınıf şuuru hakkında Marx'istlerin ileri sürdüğü görüşler sanayi toplumlarının kendine has şartları içinde son derece sınırlı kalmaktadır.

Sınıf şuuru ile ilgili olarak burada önemli bir hususa değinmek istiyorum; o da sınıf yapısı ile sınıf arasında bir benzeşmenin her zaman için geçerliliğini koruyamaması görüşüdür. Modern sanayi toplumlarında sınıf ve statü her zaman bir aynileşme gösteremiyor. Nitekim, ileri endüstri ülkelerinde tezgahlar (clerk), sınıf anlamıyla proleter olmasına rağmen, çoğunlukla kendisini orta sınıfla aynileştirir (Lockwood, 57). Bu gelişim işçinin sınıf şuurluluğu içinde yeknesaklaşmaya olan menfi tutumunu da göstermektedir.

SONUÇ : Marx'ın kapitalist öncesi dönemde ortaya atmış olduğu fikirlerin, ilerlemiş sanayi toplumlarında nasıl bir yol izlediğini görmek hakkımızdır. Teorik çerçevede, her sistemin kendi içinde tutarlı olması pratikte de aynı şekilde tutarlı olmasını gerektirmiyor. Bu nedenle zaman içinde Marx'izm de görülen sapmaları kabul etmemiz gerekir. Zira, Stalin bile 1930 yılında şöyle diyordu : "Zamanımızdan kırk beş ya da elli beş yıllık bir devre ile ayrılmış olan klâsik Marx'ist yazarların tarihin çok ileri bir gelecekte her ülkede yapacağı tek zikzağı ve bütün zikzakları önceden görmüş olmalarını istemeye hiç hakkımız yoktur (Mills, 203)" Aynı görüşü 1960 yılında Nikita Kruşçov daha büyük bir cesaretle ortaya atıyor ve aynen şöyle diyordu : "Ne Marx'ın ne Engels'in ne de Lenin'in bizle olduğu bir zamanda yaşıyoruz. Alfabeyle çalışırken harflerden kelimeler kuran çocuklar gibi davranırsak pek ileri gidemeyiz. Marx'çı - Lenin'ci öğretilere dayanarak kendimiz için düşünmemiz gerekir. Hayatı dikkatle inceleyip, bugünkü durumu çözümleyip, komünizm ortak davası için yararlı olan ortak sonuçlar çıkarmak zorunludur". Bu nedenle herhangi bir sistemi kusursuz ve insan eserinin en mükemmel şekli olarak görmenin sistemlere atfedilen bir yanılığın başka bir anlamı

yoktur. Bu açıdan, çatışma modelini kendi içinde tutarlı ve kapitalist toplumların alın yazısı olarak düşünmek biraz da konuyu dar sınırlar içine itmek demektir.

Son yıllarda toplum yapımızın birçok katlarında uyumcu ve çatışmacı modellerinin giderek yeni boyutlar kazandığını görüyoruz. Bu oluşumu, düşünce hayatımızın derinlik kazanması bakımından normal karşılamak gerekir. Ancak, bizim için üzücü olan husus, bu çevrelerin, sistemlerin felsefi yapısını iyice tanımadan sadece bunlardan birine, özellikle çatışmacı modele sanki evrenin biricik hayatından zorla silmeye kalkışmasıdır. 1972 dönemi Devlet Bakanı ve ünlü Anayasa Profesörü Leo Hamon, Marx'ist partilerin Fransa'da sınıf çatışması açısından yapmış oldukları aşırı telkinlerin sonucu, kamu oyunun giderek şartlandırılmış olduğunu iddia etmektedir. (Hamon - Milliyet). Hatta bu çıkmazdan kurtulmak için de İsveç modelini benimsemek zorunda kaldıklarını ve De Gaulle'nün de işçilerin iş yerine katılmaları adını verdiğimiz bir girişime yöneldiğini belirtmektedir.

Son yıllarda toplumumuzda da her şeyi sınıf ve sınıf çatışması açısından yorumlayan bu tarz dogmatik bir düşüncenin giderek hoş görü sınırlarını zorladıklarına tanık olmaktadır. Oysaki çatışma ve uyuşma modellerinin günümüzde kazandığı yeni boyutları incelediğimizde bu tür aşırı davranışlarda direnmenin gerçeklere uymadığını ve yeni bir tutuculuk zihniyetini canlandırdığını söyleyebiliriz.

KAYNAKLAR

- Aron, Baymond : 1973 Sınıf Mücadelesi, çev. Erol Güngör, Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı, Kültür Yayınları, İstanbul.
- Bell, Daniel : 1947 The End of Ideology, The Free Press
- Garaudy, Roger : 1970 Sosyalizmin Büyük Dönemeci, Milliyet Yayınları, İstanbul
- Hammon, Leo : Milliyet, 16 Ocak 1972
- Kongar, Emre : 1972 Toplumsal Değişme, Bilgi Yayınevi, Ankara.
- Lipset, Seymour M : 1964 Siyasi İnsan, çev. Mete Tuncay, Türk Siyasi İlimler Derneği Yayınları, Ankara.
- Lockwood, D. : 1958 The Blackcoated Worker, Allen and Unwin.
- Mils, Right : Marx'istler çev. T. Hasan, Ağaoğlu Yayınevi, Ankara.
- Rogers, Everett M : 1960 Social Change in Rural Sociology, Apleton-Century.